

Asia: VN/7020/2024

Lausuntopyyntö tekoäly- ja tekijänoikeuspienryhmien loppuraporteista

1. Täydentäviä huomioita pienryhmien laatimiin loppuraportteihin

Onko pienryhmä 1: Tekoäly luovassa työssä loppuraportin sisältöön täydennettävää oman toimialasi osalta?

-

Onko pienryhmä 2: Teknologia loppuraportin sisältöön täydennettävää oman toimialasi osalta?

-

Onko pienryhmä 3: Oikeudelliset kysymykset loppuraportin sisältöön täydennettävää oman toimialasi osalta?

-

2.1 TOIMENPITEET

1. Kannatko esitettyjä toimenpiteitä?

Aalto-yliopisto kannattaa sitä, että EU:n komission tekoälytoimisto ja muut EU-tason toimijat luovat eurooppalaiset ja kansainväliset standardit sekä käytänte- ja soveltamisohjeet. On tärkeää, että tekoälyä säädellään unionin laajuisesti yhtenäisellä lainsäädännöllä. Kansallisen lain poikkeussäännöstä ei tule muuttaa sopimuslissenssisäännökseksi, joka edellyttäisi aina sopimuslissenssijärjestön luvan teksti- ja kuva-aineistojen käyttämiseksi esimerkiksi tekoälyn kouluttamisessa ja kielimallien rakentamisessa. Sopimuslissenssijärjestelmä olisi poikkeussäännöksen vastakohta. Kansallista sääntelyä ei tule tehdä myöskään generatiivisen tekoälymallin koulutusdatan osalta. Tekstin- ja tiedonlouhinnan poikkeussäännös on säädetty EU-tasolla täysharmonisoinnilla direktiivissä (EU) 2019/790 ja tekoällysäädös nimenomaisesti kieltää tekoällysäädöksestä poikkeavan rajoittavan kansallisen sääntelyn. Generatiivisen tekoälymallin koulutusdatan raportointivelvollisuuden tulee olla tekoäly-toimiston raportointimallin mukaista, ja siksi Aalto-yliopisto vastustaa esitettyä raportointivelvollisuuden sääntelyä.

Turvallisuuden ja talouden myönteinen kehitys edellyttää teknologiasektorin myönteistä kehitystä EU:ssa. Talouden ja teknologian kehittämisen yhteyttä on korostanut Mario Draghin raportti Euroopan kilpailukyvyyn parantamisesta. The European Alliance for Research Excellence (EARE) vastustaa sopimuslissensijärjestelmää, jonka se katsoo vaikeuttavan tutkimuksen, kehityksen ja innovaatioiden myönteistä kehitystä (ks. <https://eare.eu/eare-position-on-the-spanish-royal-decree-to-introduce-extended-collective-licenses-for-ai-training/#event>). Espanjan hallitus ilmoitti 28.1.2025 luopuvansa hankkeestaan toteuttaa laajennettu kollektiivinen lissensijärjestelmä tekoälykoulutusta varten.

Nykyinen lainsäädäntö on osaltaan mahdollistanut yliopistoille toiminnan tekoälyn ekosysteemissä yritysten ja julkisen sektorin organisaatioiden kanssa. Suomen tekoälykeskus (Finnish Center for Artificial Intelligence FCAI) toimii 30 yhteistyökumppanin kanssa. Yhteistyökumppaneihin kuuluu suuria kansainvälisiä yrityksiä, pienempiä mutta edistyksellisiä tekoäly-yrityksiä sekä julkisen sektorin yhteistyökumppaneita. Näiden lisäksi FCAI:n verkostossa on yli 400 muuta ekosysteemin toimijaa, joiden kanssa FCAI:lla on valmisteilla pienempiä aloitteita ja hankkeita.

FCAI on Aalto-yliopiston, Helsingin yliopiston ja VTT:n perustama osaamiskeskittymä, joka kokoaa yhteen huippututkijoita sekä teollisuuden ja julkisen sektorin toimijoita ratkomaan tosielämän ongelmia niin olemassa olevan tekoälyosaamisen kuin kokonaan uusien tekoälymenetelmien avulla. FCAI on yksi Suomen Akatemian rahoittamista lippulaivoista ja keskeinen toimija Suomen tekoälyohjelman toteuttamisessa: teollisuuden, terveydenhuollon ja työelämän uudistamisessa sekä tutkimukseen perustuvien innovaatioiden käyttöönotossa.

Suomi on Euroopan tekoälytutkimuksen keskeinen toimija. Eräänä osoituksena tästä on joulukuussa 2024 perustettu Euroopan toinen ELLIS-instituutti, joka toimii Aalto-yliopiston kampuksella. Muissa Pohjoismaissa ei ole esim. ELLIS-instituuttia eikä esim. Silo AI:n suuruusluokan tekoälylaboratoriota. Kun tarkastellaan tekoälyn tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan juridista sääntelyä, tulisi tarkastelun kohteena olla EU:n digitaaliset sisämarkkinat ja EU-tason sääntely. Ehdotetun tekijänoikeuslain muutoksen jälkeen Suomessa olisi tiukempi lainsäädäntö kuin se, mihin tekoälyasetus ohjaa pyrkimyksessään luoda EU:n laajuinen yhdenmukainen tekoälyjärjestelmiä ja generatiivisia tekoälymalleja koskeva sääntely.

Tekoälymallien tarjoajat ovat sopineet suoraan oikeudenhaltijoiden kanssa tiedonlouhinnasta, koska tarjoajat tarvitsevat pääsyn aineistoon tekoälymallin kehitystyötä varten. Sopimuslissensin säätämisen jälkeen syntyisi tilanne, jossa suoraan lissensioitu aineisto pitäisi pystyä erottamaan kaikista teoksista. EU-tasolla syntyy ongelmia, jos tulee olla varmuus siitä, missä EU-maassa digitaalinen tekijänoikeudellisesti relevantti liiketoiminta tapahtuu ja soveltaa kollektiivisen lissensioinnin ehtoja ainoastaan Suomessa tapahtuvaan digitaaliseen toimintaan ja tilittää kollektiivisen lissensioinnin korvauksia ainoastaan Suomen lain piirissä oleville oikeudenhaltijoille. Ainakin on selvää, että ehdotet-tu teknologiayrityksille haitallinen muutos veisi tekoälymalleja ja järjestelmiä kehittävät yritykset maihin, joissa ei ole tällaista lainsäädäntöä.

2. Onko jokin toimenpide mielestäsi toista tärkeämpi?

Tärkeintä on yhtenäinen oikeudellinen kehys tekoälyjärjestelmien kehittämiseksi, markkinoille saattamiselle, käyttöönotolle ja käytölle EU:ssa. EU-tasoinen sääntely mahdollistaa tekoälymallien ja tekoälyjärjestelmien kehittämisen ja tekoälyyn liittyvät eurooppalaiset innovaatiot ja Suomen tulee välttää kansallisesta lainsäädännöstä johtuvia uusia rajoituksia. Tämän vuoksi tärkein toimenpide on Euroopan-tasoiset ja kansainväliset standardit sekä käytänte- ja soveltamisohjeet.

3. Millä tavalla katsot, että toimenpiteet tulisi toteuttaa?

Oikeudenhaltijoiden oikeudet ja tekoälymallien kehittäminen tulee turvata nykyisen tekijäoikeuslain ja tekoälyasetuksen avulla. Tekoälyasetuksen mukaan tekoälymallin tarjoajan on laadittava ja asetettava julkisesti saataville riittävän yksityiskohtainen tiivistelmä yleiskäyttöisen tekoälymallin koulutuksessa käytetystä sisällöstä tekoälytoimiston toimittaman mallin mukaisesti. Tämä täydentää datan louhimisen poikkeussäännöstä 13 b §, josta on säädetty direktiivillä (EU) 2019/790 ja joka on saatettu voimaan Suomessa tekijänoikeuslain muutoksella 3.3.2023/263.

Tekijänoikeuslain 13 b §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeuslain suojaaman teoksen ja muun suojatun aineiston käyttö tekoälyn kouluttamiseen on lähtökohtaisesti sallittu, jollei tekijä ole nimenomaisesti ja asianmukaisella tavalla pidättänyt tätä oikeutta. DSM-direktiivin 4 artiklan mukaan tekoälyn kouluttaminen on sallittua, edellyttäen, että oikeudenhaltijat eivät ole nimenomaisesti pidättäneet oikeuksiaan kyseisessä kohdassa tarkoitettuun teosten ja muun suojatun aineiston käyttöön asianmukaisella tavalla, kuten koneluettavilla keinoilla, kun kyseessä on verkossa yleisön saataviin saatettu sisältö. Kopiostolla ei ole muuta tapaa ilmoittaa oikeuksien pidättämisestä kuin Kopioston kotisivu. Tämä Kopioston kotisivun kieltö ei kuitenkaan ole DSM-direktiivin 4(3) artiklan mukainen asianmukainen ja nimenomainen oikeuksien pidätys. Jos sopimuslissenssisäännös säädetään kansalliseen lainsäädäntöön, Kopiosto lissensioi kaikki teokset, kuten tekijänoikeuslain 26 §:ssä todetaan, ”laajennetun kollektiivisen käyttöluvan saanut voi luvan mukaisin ehdoin käyttää kaikkia tämän alan tekijöiden teoksia”

Lain tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista (1494/2016) 34 §:n mukaan sopimuslissenssiorganisaatiolla on velvollisuus käydä lissensiointineuvottelut vilpittömästi. Pykälän mukaan yhteishallinnointiorganisaation ja käyttäjän olisi annettava toisilleen kaikki lissensiointiin tarvittavat tiedot. Yhteishallinnointiorganisaation tulisi myös totuudenmukaisesti kertoa käyttäjälle, mikäli teoksen tai muun suojan kohteen käyttö ei lain mukaan edellytä käyttöilupaa. Näin ollen Kopioston tulee kertoa ne oikeudenhaltijat, jotka ovat käyttäneet opt-out-oikeuttaan eli jotka voidaan lissensioda, sekä ne oikeudenhaltijat, jotka eivät ole käyttäneet opt-out-oikeuttaan, ja joita ei siksi voida lissensioda, koska käyttö on jo sallittua tekijänoikeuslain 13 b §:n 1 momentin perusteella. Miten tällainen erittely olisi mahdollista, kun sopimuslissenssin käyttöä koskeva sopimus antaa luvan kaikkien teosten käyttöön ilman erittelyä siitä, ketkä oikeudenhaltijat tai mitkä teokset ovat kyseessä?

Lisäksi sopimuslissenssin liittyä tekijöiden itsemääräämisoikeuden rikkominen. Ne oikeudenhaltijat, jotka ovat pidättäneet oikeuden tiedonlouhintaan, lissensioidaan joka tapauksessa, jos he eivät DSM-direktiivin 4 (3) artiklan mukaisen kiellon lisäksi tee myös kieltoilmoitusta Kopiostolle. Tämä koskee

kaikki tekijöitä, sekä niitä, jotka ovat antaneet Kopiosto-valtakirjan, että niitä, jotka eivät ole antaneet Kopiosto-valtakirjaa tai eivät edes ole tietoisia siitä, että heidän omilla kotisivuillaan oleva opt-out-kielto ei riitä, vaan lisäksi kielto tulee ilmoittaa Kopiostolle.

Sopimuslisenssi kääntäisi koko DSM-direktiivin 4 artiklan pääläelleen, eli kappaleen valmistaminen tiedonlouhintaa varten ei käytännössä olisi sallittua, ellei siitä olisi sovittu tekijänoikeusjärjestön kanssa.

Muun kopioinnin tekijänoikeudellinen lähtöasetelma on erilainen kuin tekstin- ja tiedonlouhinnan. Muu kopiointi on lähtökohtaisesti kiellettyä ilman lupaa. Tekstin- ja tiedonlouhinta on sallittua, ellei tekijä ole oikeutta pidättänyt. DSM-direktiivin 4(3) artiklan perusteella korvaus voidaan vaatia vain teoksesta, jonka osalta on käytetty nimenomaista ja asianmukaista oikeuksien pidätystä. Sopimuslisenssin osalta ei tätä edellytystä ole mahdollista täyttää, koska sopimuslisenssin osalta teoksia ja oikeudenhaltijoita ei tiedetä. Edustamiensa oikeudenhaltijoiden osalta Kopiosto voi lisenoida käytön tekoälyn koulutusdatana jo nyt. EU:n DSM-direktiivi ja tekoälyasetus varmistavat jo nyt korvauksen niille oikeudenhaltijoille, joiden tavoitteena on saada korvauksia tuottamastaan sisällöstä, kuten media- ja kustantajayhtiöille tai muille oikeudenhaltijoille, jotka haluavat lisenoida tuottamaansa sisältöä.

Sopimuslisenssin säätämisen jälkeen tekoälyn suomenkielisen koulutusdatan markkinoilla olisi yksi toimija, sopimuslisenssijärjestö, joka voi määritellä kaiken suomenkielisen aineiston hinnan ja käytön ehdot.

Sopimuslisensoinnin järjestelmän käyttöönotolla olisi kilpailuoikeudellista merkitystä. Yhteishallinnointiorganisaatiolla olisi järjestelmän kautta sopimuslisensoinnissa monopoliasema. Tästä syystä yhteishallinnointiorganisaatiolla katsottaisiin olevan Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 102 artiklassa tarkoitettu määräävä markkina-asema (kts. Huhta, Eetu – Huhtanen, Joonas: Tekijänoikeuden yhteishallinnointi ja sopimusehtojen kohtuuttomuus, Lakimies 6/2022, s. 905). Artiklan mukaan määräävän aseman väärinkäyttö sisämarkkinoilla on kiellettyä. Määräävässä markkina-asemassa olevan toimijan, tässä tapauksessa yhteishallinnointiorganisaation, on muun muassa sovellettava samoja ehtoja samankaltaisten sopimuskumppaneiden kesken sekä pidättäydyttävä kohtuuttomien sopimusehtojen soveltamisesta.

Lisäksi on huomattava, että EU:n kilpailupolitiikka suhtautuu lähtökohtaisesti kielteisesti määräävän markkina-aseman, saati monopoliaseman, syntymiseen. Tämä suuntaus näkyy esimerkiksi EU:n komission ja kansallisten kilpailuviranomaisten toteuttamassa yrityskauppavalvonnassa. Sama tendenssi on havaittavissa DSM-direktiivissä, sillä direktiivin johdanto-osan ensimmäinen kappale viittaa SEUT:n määräyksiin sisämarkkinoiden toteuttamisesta ja sellaisen järjestelmän perustamisesta, jolla varmistetaan, että kilpailu ei vääristy sisämarkkinoilla. Voidaankin todeta, että sopimuslisensointijärjestelmän käyttöönotto olisi DSM-direktiivin tarkoituksen vastaista.

Tekstin- ja tiedonlouhinta tieteellistä tutkimusta varten tutkimusorganisaatioissa koskeva poikkeussääntö perustuu DSM-direktiivin 3 artiklan pakolliseen poikkeussäännökseen, jota ei voi implementoida sopimuslissenssillä. Sopimuslissenssijärjestö on jo tulkinnut ja tulee todennäköisesti tulkitsemaan tekijänoikeuslakia tieteellisen tutkimuksen vapautta kaventavaksi.

2.2 KOULUTUS- JA TIEDOTUS

1. Kannatatko esitettyjä toimenpiteitä koulutukseen ja tiedotukseen liittyen?

Aalto-yliopisto kannattaa tekoälyyn liittyvää koulutusta.

2. Onko jokin ehdotettu teema mielestäsi toista tärkeämpi?

Aalto-yliopisto pitää erityisen tärkeänä mahdollistaa luovien alojen koulutustarpeeseen vastaamisen erityisesti liittyen tekoälyn hyödyntämiseen sekä omien tekijänoikeuksien hallintaan.

3. Millä tavalla katsot, että koulutus ja tiedotus tulisi toteuttaa?

Korkeakoulujen mahdollisuudet toimia tekoälyn tutkimuksessa, kehityksessä ja koulutuksen tarjoajana tulee turvata sekä lainsäädännössä että taloudellisten resurssien avulla.

Tiedotuksen sisällön tulisi olla yhtenevä EU-tason sääntelyn ja komission tekoälytoimiston ohjeistuksen kanssa.

Koulutuksessa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi korkeakoulujen yhteistä Digivisio-hanketta.

2.3 SELVITYKSET

1. Kannatatko esitettyjä aiheita selvitettäväksi?

-

2. Onko jokin selvityksen aihe mielestäsi toista tärkeämpi?

-

3. Millä tavalla katsot, että selvitykset tulisi toteuttaa?

-

3. Lopuksi

Muita huomioita pienryhmien laatimiin loppuraportteihin ja niissä esitettyihin suosituksiin?

-

Mattila Maija

Aalto-yliopisto - Tutkimuksen vararehtori Jyri Hämäläinen